KIM deel 1

Inleiding
Sinds het collegejaar 2005-2006 maken zowel het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) als de Koninklijke Militaire Academie (KMA) deel uit van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Met de oprichting van de NLDA is een nauwere samenwerking en daarmee een optimale kenniswisseling tussen alle defensieonderdelen gewaarborgd.
Op de Helderse locatie van de NLDA, beter bekend als het KIM, worden niet langer alleen de officieren van de Koninklijke Marine opgeleid. Sinds kort studeren ook de toekomstige officieren van de Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Landmacht (cadetten) in Den Helder als ze kiezen voor een technische bachelor.

Omgekeerd gaan de marineofficieren in opleiding (adelborsten) die na hun propedeuse kiezen voor een bedrijfskundige of krijgswetenschappelijke bachelor naar de locatie in Breda.
Jaarlijks volgen ongeveer 400 adelborsten en cadetten hun opleiding aan het KIM, dat een bezetting kent van zo'n 90 burger en militaire medewerkers. De opleiding is gebaseerd op de volgende pijlers: militair, maritieme vorming; persoonsvorming en wetenschappelijke onderwijs. Er wordt gestreefd naar een ideale combinatie van deze pijlers waarbij persoonsvorming als rode draad door de gehele opleiding loopt.
Het KIM creëert een vruchtbare voedingsbodem voor persoons- en groepsvorming in een gezond en geloofwaardig werk- en leefklimaat. In deze sociale omgeving speelt het Korps Adelborsten een belangrijke rol op het gebied van waarden, normen en gebruiken. Daar draagt ook het internaatsysteem, dat inhoudt dat vrijwel iedereen die in opleiding is op het KIM daar ook slaapt, in belangrijke mate aan bij.
In dit boekje wordt de oprichting en geschiedenis van het KIM weergeven. Daarnaast wordt er meer verteld over het Korps Adelborsten en de diverse gebouwen op het terrein van het KIM.

De opleiding tot marine officier, oprichting van het KIM

Eeuwenlang gold voor zeelieden dat zij hun vak al doende leerden. Ook officieren van de Nederlandse marine deden aanvankelijk hun praktische ervaring en theoretische kennis buitengaats op, aan boord van operationele oorlogsschepen. In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden namen de bestuurders van de vijf admiraliteiten aspirant-officieren aan en plaatsten hen als adelborst aan boord van hun schepen. Zeevaartkunde werd de adelborsten bijgebracht door de stuurman, de nautische deskundige aan boord. De commandant en de overige zeeofficieren waren de leermeesters in het krijgsbedrijf. Bepaalde eisen werden aan de praktijkopleiding niet gesteld. De commandant van de adelborst maakte uit wanneer de jongeman geschikt was om te dienen als luitenant.

Al vanaf het einde van de zestiende eeuw werd ook aan de wal les gegeven in de stuurmanskunst. In Amsterdam ontstonden particuliere zeevaartschooltjes zoals die van Robbert Robbertsz. Ie Canu en Aelbert Haeyen. Robbertsz en Haeyen gaven niet alleen les, zij droegen ook bij aan de ontwikkeling van de zeevaartkunde zoals ook ds. Petrus Plancius als geograaf en Lucas Janszoon Waghenaar als cartograaf deden. Noch voor stuurlieden ter koopvaardij of Compagnie, noch voor zeeofficieren was het volgen van zeevaartonderwijs verplicht. Wel begon de Verenigde

Oostindische Compagnie (VOC) al spoedig na haar oprichting stuurlieden op vakbekwaamheid te testen, de admiraliteiten van Amsterdam en Rotterdam volgden dit voorbeeld enkele decennia later.

In de achttiende eeuw stelden de admiraliteiten voor zeeofficieren exameneisen vast. In 1749 werden aspirant-officieren van zowel de kamer van de VOC als de admiraliteit van Amsterdam verplicht onderwijs te volgen bij het Zeemans College. Deze school, opgericht in 1748 en geleid door Cornelis Douwes, had een voorganger in Batavia. In het huidige Toko Merah (Rode Huis) aan de Jalan Kali Besar Barat was van 1743 tot 1755 de Academie de Marine gevestigd. De school leidde in vier jaar jongens op tot officier bij de VOC en was gelet op het lesprogramma een ware voorloper van de maritieme opleidingsinstituten die later in Nederland zouden worden opgericht.

Het eerste volwaardige Nederlandse opleidingsinstituut voor de zeevaart werd opgericht in 1785 en gevestigd aan de Buitenkant (thans Prins Hendrikkade) te Amsterdam. De geboorte van deze school was het resultaat van het initiatief van de VOC-ambtenaar en koopman Guillelmus Titsingh en werd mogelijk door de geldelijke steun van het door particulieren gestichte Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's Lands Zeedienst, (mede naar aanleiding van de smadelijke nederlaag in de 46 Engelse Oorlog)

De Kweekschool voor de Zeevaart kreeg als opleidingsinstituut voor de marine na 1803 concurrentie van door de marine opgerichte cadetten- of adelborsteninstituten. Deze marinescholen besteedden meer aandacht aan de militaire vorming van de leerlingen dan de Kweekschool deed en waren mede daarom opgezet. De Kweekschool bleef echter aspirant-officieren aan de marine leveren totdat in 1829 het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) opgericht werd en de opleiding aan dit instituut voortaan de enige weg naar de benoeming tot zeeofficier was.

Bij de omwenteling van 1795 en de geboorte van de Bataafse Republiek verdwenen de admiraliteiten en de VOC en hun zeevaartopleidingen aan de wal. De Bataafse marine leidde aspirant-officieren op aan boord van oorlogsschepen buitengaats en betrok daarnaast ook kwekelingen van de Kweekschool in Amsterdam.

De inlijving bij Frankrijk, in 1810, van het in 1806 opgerichte Koninkrijk Holland maakte een einde aan de zelfstandigheid van de Nederlandse marine. Dat was het begin van een chaotische periode waarin marineofficieren achtereenvolgens te Hellevoetsluis, Rotterdam en Enkhuizen werden opgeleid. Na het herstel van de nationale zelfstandigheid en de vestiging van het Koninkrijk der Nederlanden werd besloten dat aan de in 1814 opgerichte

Artillerie- en Genieschool te Delft met ingang van het najaar van 1816 een adelborstenopleiding verbonden zou worden. Dit bleek geen bevredigende oplossing.

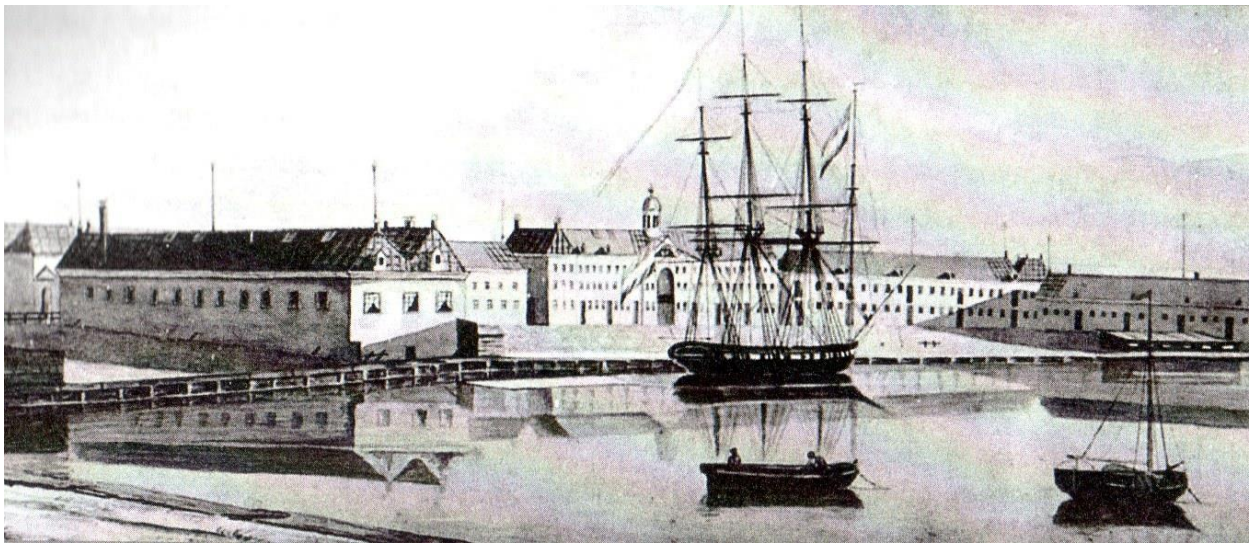

Het KIM te Medemblik. Beschilderde bovenkant van een spiegel.

Op 12 december 1827 besloot koning Willem I dat er een afzonderlijk instituut voor de zeemacht zou komen. Het Koninklijk Instituut voor de Marine werd gevestigd in Medemblik op het terrein van de nauwelijks dertig jaar tevoren ingerichte en in 1827 alweer gesloten marinewerf. In 1828 werd begonnen met het aanpassen en verbouwen van het hoofdgebouw van de voormalige werf en nadat dit was voltooid vingen in juni van het daarop volgende jaar de lessen aan.

De opleiding te Medemblik duurde vier jaar. De minimumleeftijd voor toelating was dertien jaar. Het onderwijs werd gegeven in een groot aantal vakken, sommige gedurende de gehele opleidingsperiode en andere alleen in een deel van die tijd. Het is van belang om de vakken te noemen, omdat daaruit blijkt dat de opleiding niet alleen een vakopleiding was, maar ook een algemeen vormende. Het onderwijsprogramma kende de volgende onderdelen: wiskundige wetenschappen (inclusief stuurmanskunst, astronomie, differentiaal- en integraalrekening en beschrijvende meetkunde); natuurkundige wetenschappen (waaronder mechanica, scheepsstabiliteit en stoomwerktuigkunde); zeevaartkunde; artillerie; geschiedenis (maritieme maar ook die van kunst en wetenschappen); aardrijkskunde; Nederlandse taal en letterkunde; buitenlandse talen (Frans, Engels, Duits, Italiaans, dat al spoedig werd vervangen door Spaans en in 1848 door Maleis); burgerlijke en militaire wetten; godsdienst en zedekunde; antropologie; tekenen en gymnastiek.

Het KIM kreeg in 1834 de beschikking over een instructievaartuig, Zr.Ms. korvet *Urania.* Dit schip werd ingezet voor oefentochten op de Zuiderzee en bood - afgemeerd in Medemblik - de adelborsten gelegenheid om scheepswijs te worden en de tuigage te leren kennen.
De commandant van de Urania was tevens instructeur zeemanschap, een ook nu nog bekende combinatie van functies.
Het ongezonde klimaat te Medemblik zorgde echter voor een hoog ziekte verzuim. In de zomer van 1850 werd dan ook besloten het KIM te sluiten en de opleiding van marineofficieren over te brengen naar de KMA te Breda.

Dit uiteraard tot groot ongenoegen van de Marine.
Als gevolg van het besluit van 1854, dat vaststelde dat adelborsten ook zouden worden opgeleid aan boord van oorlogsschepen, werd het wachtschip Zr.Ms. Rijn te Willemsoord aangewezen als plaats waar de opleiding zou worden verzorgd. In 1856 werd dit schip vervangen door Zr.Ms. linieschip *Kortenaer.* De oorspronkelijke naam van de opleiding herleefde in 1857 toen bij koninklijk besluit van 25 april van dat jaar werd bepaald dat de marineofficiersopleiding te Willemsoord de naam Koninklijk Instituut voor de Marine zou dragen.

De marineofficiersopleiding voer, na de Bredase onderbreking, weer op eigen kiel en was terug in een maritieme omgeving, maar ideaal waren de leef- en studieomstandigheden in Den Helder niet. De scheiding van de huisvesting- aan boord van het wachtschip - en het onderwijs - in een aantal ruimten een eind verder op de werf- was een bezwaar. Bovendien werd het samenleven van adelborsten en vaste bemanning van het wachtschip als ongunstig voor de scholing en vorming van de adelborsten beschouwd.
De oplossing zou een eigen gebouw voor onderwijs en huisvesting zijn.

Een groot voorstander hiervan was luitenant-ter-zee der eerste klasse L.G. Brocx (1819-1880), sinds 1857 oudste officierinstructeur van het KIM. Brocx, zelf in Medemblik opgeleid, was in 1850 korte tijd commandant van Zr.Ms. instructievaartuig Urania geweest en zou van 1857 tot 1868 de functies van oudste officierinstructeur en docent sterrenkunde met veel toewijding uitoefenen. In 1868 werd de in 1861 tot kapitein-luitenant-ter-zee bevorderde Brocx, die zijn loopbaan bij het KIM leek te beëindigen, benoemd tot minister van Marine. Hij bleef minister tot zijn aftreden in december 1873.

Het KIM en de marine heeft Brocx een grote dienst bewezen door al spoedig na zijn aantreden als minister te besluiten tot de bouw van een instituut te Den Helder. Op 29 mei 1869 legde Brocx zelfde eerste steen van het huidige hoofdgebouw, dat een jaar later in gebruik zou worden genomen. Vanaf dat moment heeft het instituut bijna onafgebroken de opleiding van Nederlandse Marine officieren verzorgd.

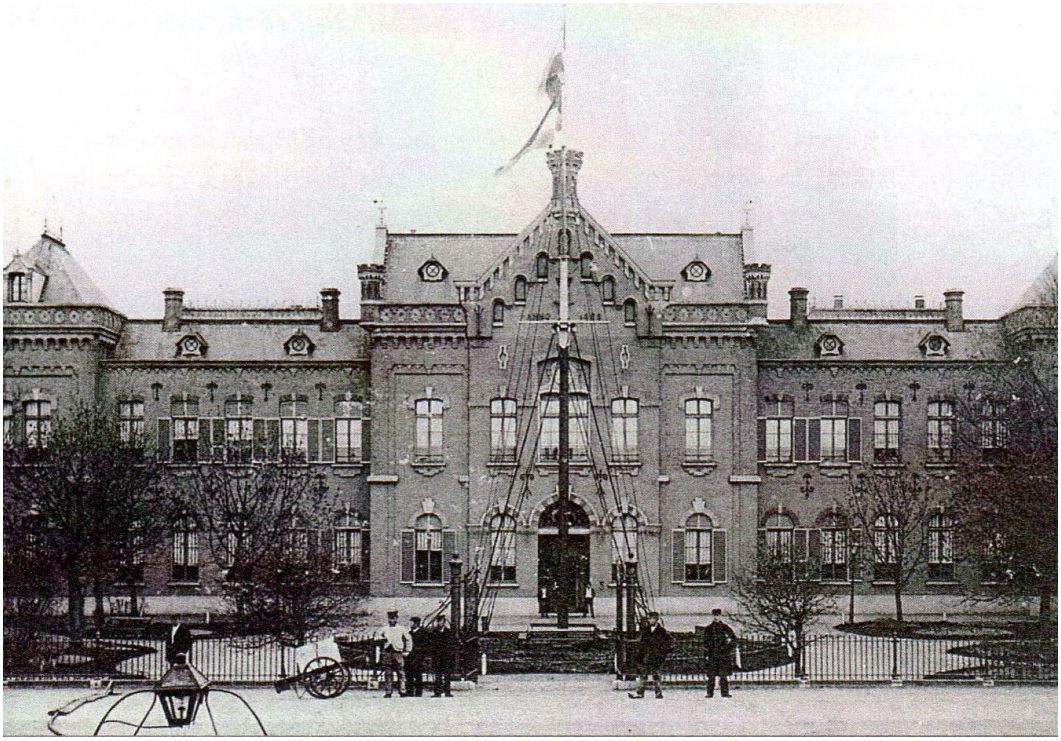

De opleiding voor marineofficier, van Medemblik tot in Den Helder, was van meet af aan ondergebracht in een internaat met strenge kostschoolregels. In de negentiende eeuw was deze schoolvorm voor militaire en nautische opleidingen vanzelfsprekend. Een belangrijke reden daarvoor was, dat het internaat geacht werd het instrument te zijn om het voor het toekomstige beroep gewenste gedisciplineerde en uniforme gedrag aan te kweken. In een internaatsopleiding met zijn isolering en sociale controle van de leerlingengemeenschap, werd gestreefd naar de vorming van een homogene beroepsgroep met *esprit de corps,* plichtsbesef, zelfverzekerdheid en loyaliteit aan de organisatie waarvoor werd opgeleid. De internaatsopleiding was ook een elitestilering, gericht op de creatie van een gezagafdwingend beroepskader met een hoge maatschappelijke status. Met name in grote Europese landen met een traditie van vorstelijk absolutisme was de kostschool het instituut bij uitstek voor de opleidingen vorming van de 'dienaren rond de troon'. In de burgerlijke cultuur van Nederland waren kostscholen en internaten uitzonderingen in het onderwijs. Die uitzonderingen waren onder meer de opleidingsscholen voor de rooms-katholieke geestelijkheid en het KIM en de KMA. Dat voor de officiersopleidingen in Nederland voor de internaatsvorm werd gekozen had overigens niet alleen een ideologische reden, maar ook een praktische. Het internaat bood immers een eenvoudige oplossing voor de huisvesting van adelborsten en cadetten.

De Eerste Wereldoorlog ging door de mobilisatie van de krijgsmacht niet ongemerkt dan het KIM voorbij. In augustus 1914 werden alle adelborsten geplaatst aan boord van schepen en inrichtingen in Nederland en werd het hoofdgebouw in gebruik genomen als hulphospitaal. Vanaf januari 1915 keerden de adelborsten geleidelijk aan weer terug op het KIM en in september van dat jaar kon het onderwijs weer volledig worden hervat.

Kort voor de overval van Polen door Duitse troepen in september 1939 was de Nederlandse krijgsmacht wederom gemobiliseerd. Het hoofdgebouw was, zoals in 1914, beschikbaar ,als hulphospitaal. Na de Duitse inval op 10 mei wist tijdens de vijf dagen van strijd ruim de helft van het Korps Adelborsten (vierentachtig van de promoties 1938 en 1939) in vrijheid te blijven door aan boord van marine- of koopvaardijschepen over te steken naar Engeland. De adelborsten die in bezet Nederland achterbleven werden aanvankelijk met groot verlof naar huis gezonden, maar al spoedig daarna uit de zeedienst ontslagen. Toen in mei 1942 ruim tweeduizend Nederlandse militairen alsnog als krijgsgevangenen naar Duitsland werden gevoerd, bevond zich onder hen een zestigtal adelborsten. Van de Adelborsten die in mei 1940 in Nederland achterbleven ging een tiental in het verzet, zes adelborsten wisten tijdens de oorlog naar Engeland te ontkomen.

Het KIM in Den He/der overleefde de Tweede Wereldoorlog zonder ernstige schade. De uitzondering was een treffer tijdens een bombardement op 29 oktober 1942. Op de foto wordt het puin geruimd van de ingestorte voorgevel.

Voor de officiersopleiding moest na mei 1940 buiten Nederland een vervanging komen. Immers, de marine zou de strijd tegen Duitsland voortzetten en de opleiding van aspirant-officieren bleef dus noodzakelijk. In Engeland en Nederlands Indië werden daartoe opleidingen gestart. Aspirant officieren der Mariniers volgden hun opleiding in de Verenigde Staten. De opleiding van officieren werd uitgevoerd door de opleidingsschool voor reserveofficieren van het Amerikaanse Korps Mariniers te Quantico (Va). Aanvankelijk volgden kleine aantallen Nederlanders hun opleiding in Amerikaanse klassen. De latere, grote groepen oorlogsvrijwilligers werden door Nederlandse instructeurs onder Amerikaanse leiding opgeleid. In de periode najaar 1943 tot september 1945 werden honderd en zeven kandidaat-officieren in zes maanden opgeleid tot tweede luitenant der mariniers Koninklijke Marine Reserve.

De eerste adelborstenopleiding die na de oorlog te Willemsoord startte was de zogenaamde spoedopleiding die op 15 mei 1946 werd ingesteld. Om snel in de behoefte aan officieren te voorzien werd een cursusduur van anderhalfjaar, waarvan zes maanden prakujk aan boord of te velde, vastgesteld.
De eerste reguliere opleiding, waarvan de duur was bepaald op drie jaar, begon op 16 september 1946.
.
In 1954 vierde het KIM zijn honderdjarig bestaan in Nieuwediep. Bij die gelegenheid kreeg het instituut van de minister van Marine een embleem - 'in keel een klaar stokanker van goud, beladen met de gestileerde hoofdletter W en gedekt met de Koninklijke Kroon, alles v,i n hetzelfde' - met de embleemspreuk *Sumusetforesperamus,* hetgeen betekent 'wij zijn en hopen te worden'.

Lesgebouw van het KIM op *de Kruiserkade te Soerabaja, 1941*
.
Een structurele koerswijziging van de opleiding zou in 1962 worden ingezet. De aanzet daartoe was de observatie van de inspecteur van het Onderwijs bij de Zeemacht die in 1960 vaststelde dat de technologische ontwikkelingen om een andere officiersopleiding vroegen en het KIM bovendien onvoldoende aantallen adelborsten aantrok. In hetzelfde jaar 1960 overlegden vertegenwoordigers van de KM met drie hoogleraren van de Technische Hogeschool (TH) te Delft. Het resultaat van dit overleg was dat de opleiding van officieren van de zeedienst, de technische en de elektrotechnische dienst een zwaar wiskundeprogramma zou krijgen en dat na de driejarige KIM-opleiding vervolgstudies aan de TH in Delft de opleiding zouden afronden.

In september 1962 besloot staatssecretaris van Defensie P.J.S. de Jong de driejarige KIM-opleiding uit te breiden met een klein jaar praktijk en een vervolgstudie van een jaar. Die vervolgstudie zou voor de technische korpsen plaatshebben bij de TH en voor de zeedienst op het KIM. Voor de adelborsten voor de administratie werd een vervolgstudie aan de Nederlandse Economische Hogeschool (NEH) te Rotterdam ingesteld. Ook voor de adelborsten voor de mariniers zou de studieduur op vijfjaar worden gebracht; de invulling van het programma van hun vijfde jaar vond geleidelijk aan plaats. De versterking van het wetenschappelijke element in de opleiding markeerde duidelijk de twee, vaak rivaliserende sporen van de KIM-opleiding: de wetenschappelijke en de militaire.

Tegelijk met de herziening en uitbreiding van het onderwijsprogramma en het op wetenschappelijke basis brengen van de officiersopleiding werd in juli 1963 de bestuursvorm van het KIM veranderd. De leiding van de opleiding werd opgedragen aan de vlagofficier belast met de officiersvorming bij het Koninklijk Instituut voor de Marine (VOKIM). Commandeur J.H. baron Mackay werd in deze functie als eerste benoemd.

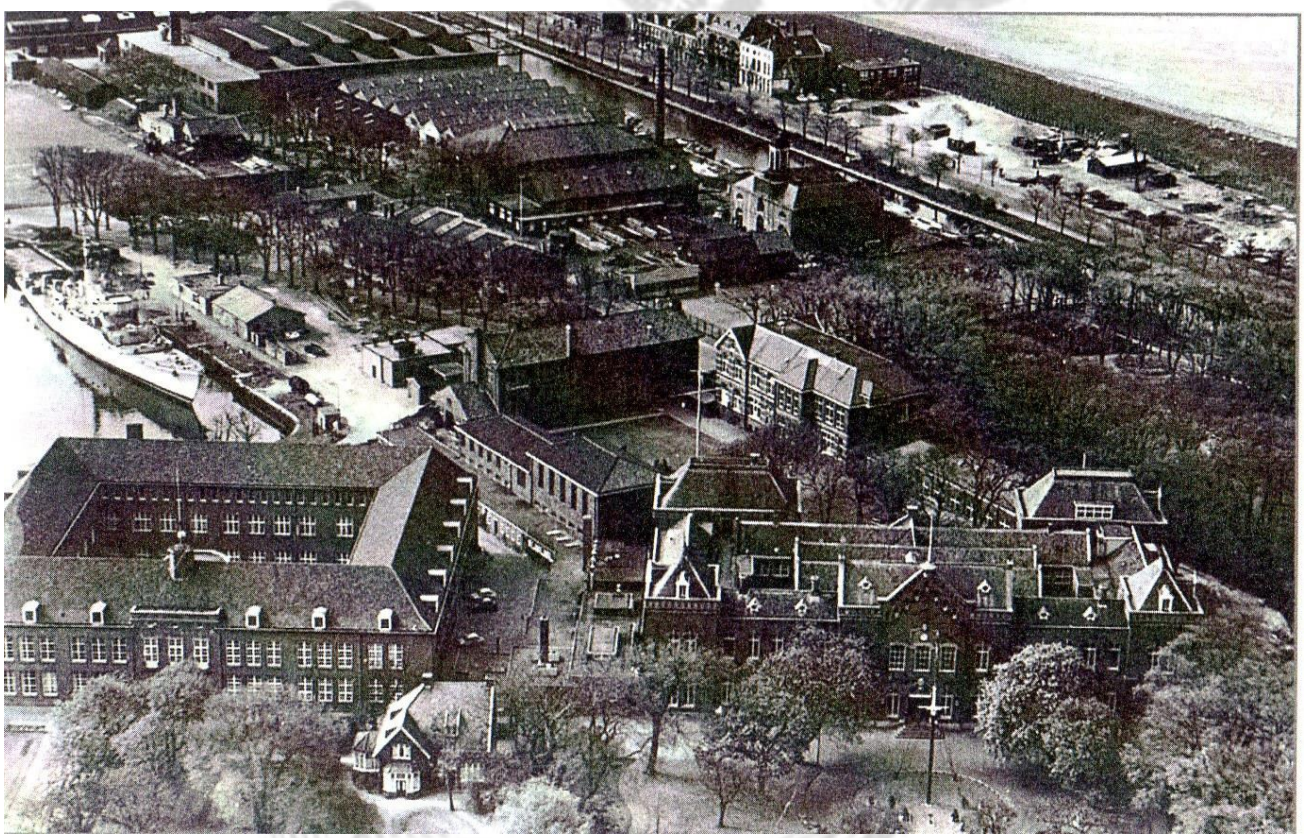

Het KIM-complex, omstreeks 1960

De VOKIM werd bijgestaan door een militaire commandant van het en een hoofd wetenschappelijke vorming. Al spoedig, in 1966, bleek het bestaan van een aparte commandant van het instituut onwerkbaar en werd de VOKIM behalve met de officiersvorming ook belast met het commando van het KIM. Als commandant was de VOKIM ondergeschikt aan de commandant Zeemacht Nederland, als hoofd van de opleiding aan de minister van Defensie.

In 1980 voeren voor de eerste maal vrouwelijke militairen als bemanningslid aan boord van een marineschip, Hr.Ms. *Zuiderkruis.* Na de ervaring met een 'gemengde bemanning' werden alle functies binnen de marine, met uitzondering van die bij de Onderzeedienst en het Korps Mariniers, opengesteld voor vrouwen. In 1983 werden tien vrouwelijke adelborsten tot de officiersopleiding toegelaten, acht voor de zeedienst en twee voor de administratie. In de daarop volgende jaren zou het aantal vrouwelijke adelborsten toenemen tot vijftien a twintig procent van het Korps Adelborsten.

Om het aantal potentiële gegadigden voor de opleiding tot beroepsofficier verder te vergroten besloot de marineleiding in 1987 het KIM ook open te stellen voor mannen en vrouwen met een voltooide universitaire of hogere beroepsopleiding (HBO).

In februari 1999 besloot de Chef Defensiestaf (CDS) tot de instelling van een projectgroep die moest onderzoeken en adviseren of het wenselijk of noodzakelijk was de hogere opleidingen binnen Defensie in één organisatie, al dan niet op gescheiden locaties, bijeen te brengen. De projectgroep moest voorstellen ontwikkelen die in ieder geval financiële besparingen zouden opleveren. De door de 'politiek' en 'operationele praktijk' gewenste nauwere samenwerking van de krijgsmachtdelen was echter ook aanleiding voor dit onderzoek. De projectgroep ging aan het werk en sloot het onderzoek naar een integratie van KIM, Koninklijke Militaire Academie en Instituut Defensie Leergangen in juli 1999 af. Haar advies was de drie instituten op een aantal onderwerpen intensiever te laten samenwerken, onder meer door delen van het onderwijs gezamenlijk te verzorgen, en uiteindelijk de taak van het IDL op te dragen aan KIM en KMA onder opheffing van het IDL als zelfstandig instituut.

De drie instituten werden in 2000 onder één College van Bestuur, bestaande uit gouverneur KMA, VOKIM en directeur IDL, gebracht. Het samenbrengen van de faculteiten van KIM en KMA en de onderwijsafdeling van het IDL in één Faculteit Militaire Wetenschappen onder het bestuur van een decaan, die adviserend lid is van het College van Bestuur 'Hogere Defensie Opleidingsinstituten', en drie vice-decanen (één per instituut) werd in voorbereiding genomen. Dit samenwerkingsverband raakte beter bekend onder de naam 'KIK'.

Binnen de faculteit bleef het accent van het onderwijs bij het KIM liggen bij de bètawetenschappen en bij de KMA bij de alfawetenschappen. Als toezichthouder op het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek van de drie instellingen werd gekozen voor één curatorium, bestaande uit vijf leden die het maatschappelijk veld en de universitaire wereld vertegenwoordigen ondervoorzitterschap van de CDS. De tijd bleek echter voor Defensie ook niet stil te staan en de achtereenvolgende kabinetten Balkenende traden aan.

De opdracht aan het KIK verband tot verdere samenwerking, neergelegd in de Defensienota, kreeg een volgende impuls en versnelling door de Tweede Kamerbreed aangenomen 'motie Herben' (kamerlid LPF). Die stelde dat het in feite niet alleen om de samenwerking moest gaan, maar vooral ook om het samengaan (daadwerkelijk samenvoegen) van de betrokken organisaties. En terwijl Defensie als organisatie op wegwas naar 'een nieuw evenwicht', werd de daad bij het woord gevoegd. In 2004 ging men gezamenlijk verder onder de naam Hogere Defensie Opleidingen (later in feite gebruikt als projectnaam voor de samenvoeging).

Via een reorganisatietraject en met een definitieve naamkeuze voor de Nederlandse l Defensie Academie (NLDA) werd op 14 november 2005 de officiële start gemaakt met een nieuw instituut voor de officiersopleidingen voor alle krijgsmachtdelen. Alle initiële en loopbaanopleidingen voor officieren zijn sinds die datum verzameld binnen één organisatie. De Commandant NLDA krijgt zijn opdrachten rechtstreeks van de CDS en legt over het administratieve deel (handelingen) van zijn organisatie verantwoording af aan de Commandant Commando Diensten Centra. Gekozen benamingen als 'afdeling Loopbaanopleidingen', afdeling Lange Opleidingen Breda' blijken geen gelukkige keuze. In de evaluatie wordt besloten terug te keren naar de 'oude', meer tot de verbeelding sprekende namen.

De Faculteit Militaire Wetenschappen, heeft een zelfstandige organisatie en positie naast het KIM, de KMA en het IDL, en is op weg naar civiele erkenning als opleidingsinstituut en naar accreditatie van haar bachelor studierichtingen door de NVAO. Naast wetenschappelijk onderwijs is wetenschappelijk onderzoek op voor defensie relevante gebieden een hoofdtaak voor de FMW. Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) had al eerder een samenvoegingronde doorgemaakt. Alle secties militaire geschiedenis van de krijgsmachtdelen vinden nu onderdak binnen één organisatie. Het NIMH is organisatorisch ingedeeld bij de NLDA. Voor bepaalde taken legt de directeur echter rechtstreeks verantwoording af aan de CDS, de Commandant der Strijdkrachten, (sinds de opheffing van de 'bevelhebberniveaus' geen chef meer, maar commandant). In 2007 worden de namen KMA en KIM aangepast tot Opleidingen KMA en Opleidingen KIM. In beide organisaties is gekozen voor gelijkluidende nieuwe benamingen van hun opleidingen: de wetenschappelijke Opleiding en de Korte Officiersopleidingen.